

zbogom svim bergmanovim oproštajima od filma

(razgovor sa ingmarom bergmanom)

● Jeste li naučili mnogo više o sebi nakon gotovo pedeset filmova?

Nadam se. Ali za to ne treba da zahvalim samo svojim filmovima, već i životu. Sada Vam je dvadeset i pet godina, shvatite, zar ne, gospodine Bertine? Zar se nismo tako mnogo izmenili tokom ovih četrdeset godina? Razumem stvari mnogo bolje no ranije. Kada ste u dvadeset petoj mislite da možete vladati svetom. U svim stvarima vidite ispravnost svojih ideja i pogleda, tačno znate kako stvari u životu stoje. Gospodar ste sveta. Tada je s vama sve u redu. Posedujete telo Boga a duša Vam je neiskvarena. No, u stvari, još uvek ste samo jedanaestogodišnjak. Dok ste mladi obuzeti ste sobom ili scenom. Ostalo nije vredno pomena.

● U Fani i Aleksandru, jedna od glumica kaže: »Nije me briga za stvarnost; bezbojna je i nezanimljiva; nemam ja ništa s njom. Ratovi i revolucije, siromaštvo, epidemije, nepravde i vulkanske erupcije mi ne znače ništa sem ukoliko nisu u vezi sa mojom ulogom.«

To sam ja, manje ili više. Mogao sam to reći kada sam bio mladi. Ali, mladiću, tada je sve bilo tako jednostavno. Tek kasnije u životu uverite se koliko je to sve zaista komplikovano. Neke stvari razumete u tridesetju, druge ne pre četrdesete. Sve je mnogo okrutnije no što možete zamisliti. Dešavale su mi se stvari koje nisam želeo. Stvari od kojih se čovek ne može odbraniti.

● O kojim stvarima je reč?

Saznaćete. Bićete zgranuti! Život je vrtlog snaga o kojima ipak ne znate ništa. Ponekad njima možete vladati, ponekad ne, te se gubite i nestajete u viru. No, samo polako (Uzdah). . . Bože moj, to je tako komplikovano, odveć komplikovano. Stoga živite i popnite se na vrhove s kojih su vidici širi no što ste ikada mogli zamisliti. Postaćete toleraniji. Kao nesiguran dečak bio sam vrlo netrpeljiv. Bio sam uvek u pravu, to vam dobro dođe kad ste uplašeni. Ne mučim se ja više oko te borbe, sad nisam borac. U mojim godinama znate ko ste i u prilici ste da budete velikuđušnji. Nalazite mir i to Vam je pravi put do sreće. Divno. Starenje nije uvek prijatno, ali više cenite stvari. Stravinski mi je jednom rekao: »Drago mi je što sam živeo toliko dugo, ali sada konačno volim Bramsov *Liebeslieder Walzer*. To je ono na šta mislim. Pre deset godina mrzeo sam rok muziku. Izluđivala me je. Sada mi se sviđa (ironičan smešak). Sviđa mi se, stimuliše me ali uz nju ne bih mogao da igram. Glas nove generacije je uvek stimulativan, ostaje Vam samo da ga spoznate i oslušujete. To može biti tako dirljivo.

● Da li je bilo šta nagovestilo Vaš budući poziv?

Jednom sam već rekao da sam filmove počeo da pravim kako bih pobeo iz svog privatnog života koji je bio fijasko. Bio sam oženjen tri puta još u tridesetju godini. Želeo sam da postanem dobar reditelj iz razloga što sam podbacio kao ljudsko biće. U studiju i na sceni mogao sam da živim srećno. Još uvek osećam na taj način. Ali ne znam je li to bektstvo bilo uspešno. Ne znam zaista. U svakom slučaju imao sam tu privilegiju da nađem utočište u svom radu. To je fantastičan način da izbegnete probleme. Dovoljno je reći: »Zao mi je, ne možemo da nastavimo raspravu o tome jer moram najpre snimati«. I, kad bismo završili film voleo bih da budem siguran da uvek postoji neki angažman koji će me preokupirati. Kakav čudesan način da pobegete od vlastitih nevolja. (Zadovoljno): Ne, to u svakom slučaju nije bilo loše.

● Za vreme Vašeg bektstva ipak ste se suočili sa svojim problemima: pravili ste filmove iz njih.

Neprekidno. Dok sam radio nisam ih mogao izbeći. Posmatrao sam ih u sklopu svoje profesije, i na taj način sam ih držao na distanci. Nisam se utopio u njima, to ne, učinio sam nešto s njima. Mogu preobratiti te veoma tmurne i obiljne aspekte života u nešto vrlo veselo. Ljudi uvek misle da ako pravite komediju mora da ste u dobrom raspoloženju a da Vam nije ni do čega ako je u pitanju tragedija. Glupost. Jedini put u životu kada sam bio na ivici samoubistva pravio sam komediju: *Osmehe letnje noći* (1956). Taj film je snimljen u najgoroj fazi mog života.

● Zašto ste pomislili na samoubistvo?

(Njegove sivo-zelene oči postaju hladne, gotovo podozrive):

To nije tema ovog razgovora.

● Mora da je postojao trenutak kada ste odlučili da se suočite sa svojim problemima. Čovek ih se ne može kloniti čitavog života.

U pravu ste, to je nemoguće (besno) Ne, ne, ne.

Pa kad ste s tim prekinuli?

Još uvek ne znam tačno kada je to bilo: 1966-te godine. Te godine otišao sam do kuće koju sam kupio na ostrvu Faro. U to vreme živeo sam sa Liv Ulman, koja je radi snimanja *Emigranata* morala da ode u Norvešku i SAD. Na lokacijama je ostala pune dve godine. Jedva da smo se vidali. Živeo sam sam. Jednom je na kratko žena iz susedstva došla da počisti i pripremi moj obrok. Jeli smo zajedno. Ali 21 čas u toku dana ja i Ingmar Bergman smo bili sami, po prvi put u mom životu. U

početku je to bilo užasno. Ali postepeno sam to počeo da poštujem i nešto sam iz toga naučio. Morate se suočiti sa svojim problemima i sobom. Drugi važan momenat dogodio se dve godine ranije. Bolovao sam od infekcije koja je prouzrokovala poremećaj moje ravnoteže. Mesecima je izgledalo kao da se svet okrenuo naopačke kad bih pokrenuo glavu. Čak mi je bilo teško i da govorim. Tri godine sam bio upravnik Nacionalnog pozorišta, morao sam da izvršim celokupnu reorganizaciju, bio sam umoran. Tako umoran. Bio sam veoma bolestan i nisam želeo da se osećam bolje. Bilo je to u vreme kada sam napisao scenario za *Persoonu*. Taj film mi je spasio život. Otpočeo sam s pisanjem bez nade. Ali sam ubzro postao začaran. Film o unutrašnjem svetu dveju žena i njihovom međusobnom odnosu, jedna od njih govori, druga je nema: očaravajuće. Na neki način morao sam da ozdravim da bih snimao film i zato sam i ozdravio. Nešto otprilike tako. Sve što sam želeo bilo je da snimam sa Bibi Anderson i Liv Ulman što je pre moguće, s dve žene koje sam jako dobro poznavao i koje su obe izuzetne glumice. Bili su to dani oslobađanja! Shvatio sam da sam mogao da napustim Nacionalno pozorište da sam to želeo, da sam se mogao razvesti od svoje žene. . . Ako ne izbegavate da se suočite sa sopstvenim problemima, uvek možete početi iznova.

● Ne režirate li zbog moći koju reditelj poseduje, moći da manipuliše ljudima i drži ih pod kontrolom?

To nije bio razlog zbog čega sam snimao filmove, to je nešto što se uvek javljalo tokom rada. Želja da se manipuliše ljudima i stvarnošću, da se preinačuje, je bolest od koje pati svaki reditelj, i mora da pati ukoliko mu je stalo da napravi dobar film.

● Da li još uvek ubijate?

Kako to mislite?

● U mislima. Jednom ste objasnili da predstavlja olakšanje iskapiti neprijatelja s vremena na vreme.

Imam tako mnogo fantazija (oči poluskopljene, zločest pogled). . . Vidim sebe kako nekog ubijam. . . krv na zidu. . . videti da nešto umire. . . Ono što bih zaista voleo da uradim i ono što bih mogao da uradim je. . . pa, ne, čak i ubiti kritičara je težak posao. I ne mrzim ih tako mnogo, ipak. Ali kas sam bio u Vašim godinama, bilo je tako mnogo ljudi koje sam zaista poželeo da ubijem. Danas su moje fantazije skrivene.

● Svaki čovek ima životnu filozofiju koja se menja s vremenom. Koja je Vaša u ovom trenutku?

Ja nemam takvu filozofiju. Nikakvu. Koliko vidim, nemoguće je i apsurdno imati uopšte neku filozofiju (gromoglasno), ha, ha, filozofija, šta je to? šta možete uraditi s njom? Ja ipak nisam dogmatičan, moj suštinski stav je: nemati suštinske stavove.

● Ne možete tako živeti, zar ne?

Moj mladiću, zašto ne?

● Svakoga dana donosite odluke. Nešto mora predstavljati osnov za ove odluke, koliko god to bilo nejasno.

Zamenite reč filozofija rečju *etika* i onda ću odgovoriti na Vaše pitanje. Vaše svakodnevnne odluke su zasnovane na Vašem moralu, one nemaju nikakve veze sa filozofijom. Filozofija treba da se bavi Bogom i večnim životom. . . (umornim izrazom) Ne možete se s tim suočavati svakodneвно. Nekim ljudima je potrebna sigurnost takvog sistema. Meni ne. Meni je moja etika dovoljna. To je ona vrsta discipline koja se može opisati u četiri reči: želim da budem tačan. Zaista, kad uvidim da ću zakašniti deset minuta na sastanak, šaljem telegram. Želim da održim reč. Kad se ujutru probudim, u pet sati, pomislim— odvratno, intervju u pola-jedanaest. Automatski, moja sledeća misao je: otići ću. Kad ulazim u filmski studio ili pozorište govorim sebi da moj stomak, bol u glavi, ili moje raspoloženje ne smeju biti važni: posao je taj koji je važan. Ja i glumci s kojima radim moramo efikasno koristiti naše vreme. Kada ste haotični iznutra kao što sam ja (haos je oduvek bio u meni) morate biti veoma pažljivi i veoma tačni. Stvari ne smeju biti ovakve (Bergman pamera šolju sa kašom nekoliko milimetara) već ovakve (vraća je natrag). Ja sam perfekcionista. Da, da. Znam iz iskustva da se mogu dogoditi užasne stvari kada pobesnim. To je vrlo opasno po mene, ali i za druge.

● Njegove reči nas navode da se setimo vremena kada je čupao telefonske priključke iz zidova i bacao stolice kroz prozore studija. »Švedanin«, objasnio je jednom prilikom, »je nalik na flašu kečapa: ništa, ništa, i onda iznenada — pljus.«

Tako sam i mislio (Napeto) Moram da pazim kada osetim da nailazi to osećanje. Moram u sebi da okrenem prekičak. Posedovati takvu vrstu discipline je stvar morala. Mora da sprečim upotrebu mog oružja, smrtonosnog oružja: dobro poznajem ljude, mogu da vidim kroz njih, tako da kada eksplodiram mogu da kažem stvari oštre poput žileta. To su stvari koje mogu u potpunosti uništiti moj odnos sa nekom osobom, a i tu osobu takode. Kao dvadesetpetogodišnjak nisam bio pažljiv. Sada, najzad, znam da treba da budem što obično i činim.

● *Po Vama, poniženje je centralni problem života: kroz obrazovanje, kroz naš socijalni sistem. Mi smo ponižavani i za uzvrat ponižavamo.*

Ja sam gospodar ponižavanja, tačno znam kako mogu povrediti druge ljude, kako mogu da ih izgazim. Stoga je moj moral vrlo praktičan: ne čini to.

● *U ovom respektu jedna od ključnih scena je pretpostavljamo ona u kojoj Aleksanderov očuh, sveštenik, tuče dečaka zbog laži koja zapravo to i nije.*

(Sada je začutao a onda progovara kao da je na ispovedi): Ta scena — svaki detalj, svaki trenutak — potiče iz mog detinjstva. Moj otac me je kažnjavao na taj način zbog mojih maštarija. Morate razumeti — to je bilo za mene takođe teško — to odrastanje gde su odrasli uključeni u takav čin poniženja bili ubedeni da to čine iz ljubavi i verovatno i sami mrzeli svaki taj trenutak. Ali toliko su se plašili mog lošeg ponašanja da je u njihovoj svesti u prvom redu bila misao: moramo to učiniti.

● *Ljudi s kojima ste saradivali imaju utisak da Vi ponekad (privremeno) postajete sam sebi otac, čovek koga ste mrzeli u tolikoj meri. Samovoljan, nespreman da prihvati bilo kakvo protivrećenje.*

Naravno, pa ja... Ja (sklapa oči)

● *Znate da budete grubi s glumcima.*

Ne, nije to tako. Tako se ponašam jedino onda kada sami to traže. Kada ste bolesni i doktor kaže: »Moramo to da odstranimo«, ne zahtevate od njega da bude prijatan, tražite da koristi čist pribor, da bude objektiv, da ne bude plašljiv, ali da to odstrani, Bože, i to brzo. S glumcima je isto: vidim da nešto nije u redu, i moram da isečem. Naravno, isećanje trulog dela boli ali mora biti učinjeno.

Najgori doktori za koje znam su ljudi koji su pravili *Dalas* (TV seriju — prim. prev.). *Dalas* je loše napisan, loše odglumljen, loše režiran i loše snimljen. Nema granica neukusu TV-serije *Dalas*, nedostatku talenta i u potpunosti ciničnom načinu manipulisanja ljudima. Sve to čini *Dalas* tako neverovatno fascinantnim.

● *Za mnoge mlade Dalas je jedno od njihovih prvih suočavanja sa SAD. Isto tako vi suočavate ljude sa Švedskom.*

Potpuno sam svestan te odgovornosti, ali (smešak), ne zanima me, uopšte me ne zanima. Šteta, ali ja tu ne mogu pomoći. Mislim da su moji filmovi veoma švedski po duhu, pa čak je i *Carobna frula* na neki način, vrlo švedski film. To ima neke veze sa svetlom, tim tipičnim švedskim svetlom... ne znam.

● *Švedsko društvo je poznato kao društvo u kome prosperitet i nesreća idu pod ruku. Vaši filmovi to i ilustruju.*

Naš eksperiment nije uspeo. Današnja istina je da eksperiment sa državom dobrotvorom nije uspeo. U ovom trenutku pokušavamo da saznamo šta nije valjalo. I po mom mišljenju činimo to na korektan način. Shvatamo i priznajemo da smo izgubljeni u ostatku. Ostatku pokušaja koji je započeo sa tako mnogo lepih namera. Ostatku koji je poznat po svojim mnogobrojnim pokušajima samoubistva... to je tačno, ali za čudo, u Danskoj, Francuskoj i Italiji mnogo više ljudi sebi oduzima život.

● *Verujete li još uvek u social-demokratski sistem?*

Naravno! Naravno! Bio je to briljantan eksperiment, koji nije propao sto nego četrdeset posto. Moramo da pronademo zašto tih četrdeset posto. A niko, uključujući i mene nema odgovor. Diskutujemo, raspravljamo između sebe a da pri tom ne slušamo šta onaj drugi hoće reći, bez osećanja ili uticaja ali otvoreno i bez stida — to je demokratija.

● *Kada ste 1976. napustili Švedsku zbog sukoba oko navodne utaje poreza, napisali ste oproštajno pismo u kome ste vlasti nazvali »ruljom pokeraša koja je opsednuta gladu za prestižom.« Socijal-demokratija je onda bila ideologija sivog kompromisa.*

Eh, nije to bio samo slepi gnev što su me policajci odvučili sa mog sedišta za vreme probe u pozorištu da bi me ispitivali, ne, ne, ne. Verujem da još uvek tako mislim. Teško je objasniti. Demokratija nam je u krvi, demokratija je prirodni deo naših misli, ona je postala deo švedske ideje o Bogu. Naša demokratija može završiti u bolničkoj postelji... ali ona ostaje. Kada kažem da nam je demokratija bolesna, ukazujem na vode, na one koji žude za moći i prihvataju sivi kompromis na putu do nje.

● *Jeste li se sreli s Fasbinderom tokom Vašeg izgnanstva u Nemačkoj?*

On je oduvek bio ovde a ja tamo. Nikada ga nisam sreo i to malo tišti. Obožavao sam ga i obožavaću ga uvek. Bio je stidljiv čovek, ja sam takođe stidljiv, tako da je to bi ralog što se jedan drugom nismo javili ni telefonom.

● *Zmijsko jaje, snimljeno tokom Vašeg boravka u Nemačkoj može se smatrati jednim političkim Bergmanovim filmom: filmom o kore-nima nacizma. Kritika Vam zamera na apolitičnosti.*

Pre svega, *Zmijsko jaje* je promašaj. Stvari su krenule naopako dok su još mogle da se spasu jednostavnim sredstvima. Scenario je imao nedostataka. Kojih? Ne želim da kažem, to je moja tajna. Ali, u redu, politički film. Opčinjen sam ljudskim bićem a ne političkim ljudskim bićem. Zainteresovan sam za trenutak koji prethodi strukturi. Fantastično je otkriti zašto se ličnost ponaša na određeni način, mada nije tako primamljivo registrovati kako se ponaša. Ne razumem zbog čega bih morao da snimam političke filmove. Čovek ne može zamerati Edvardu Munku zbog neodgovornih apolitičnih tema. Je li iko ikad prekoreo Belu Bartoka zbog apolitičnih muzičkih tema. Kao i oni i ja želim da proniknem u karaktere — časna glad. Nemojte mi prigovarati na tom zadovoljstvu. Obožavalac sam Gavrasovog filma *Nestao i Olovnih vremena* Margaret fon Trotte koji se bave ljudima na filmu isto toliko dboro koliko i politikom. Ali ja ne pijem iz te šolje.

● *Da li je moguće da zazirete od politike? Jednom ste opekli prste. Proveli ste kao dečak leto u Nemačkoj, i upoznali ste nacizam koji je tada bio u usponu. Sin porodiце kod koje ste odseli bio je član Hitlerove omladine i poveo Vas je na njihov skup. Izgledalo je kao da ste prilično impresionirani.*

Bio sam šesnaestogodišnjak! (Besno): *Šesnaestogodišnjak!* Čitava ta porodica — ljudi koje sam voleo — bili su članovi partije. To je na mene veoma uticalo. Kao dečak nikada se nisam postavio spram politike, jer to nije bio deo mog obrazovanja. To i nije tako iznenadujuće da sam bio impresioniran i da sam se vratio u Švedsku prilično oduševljen (»begeistert«). Nekoliko godina kasnije, izbijanje rata mi je potpuno otvorilo oči... Nacisti... bilo je to jako davno. Ne mislim da moje današnje držanje ima ikakve veze s tim.

● *Verujete li još uvek da se svet nalazi na tački sa koje nema povratka? U prošlosti ste jednom rekli: »Naši politički sistemi su kompromitovani i postali su beskorisni. Naš društveni model ponašanja je iznutra koliko i spolja katastrofa. Ne želimo da promenimo put kojim idemo ili za to nemamo hrabrosti.«*

Nešto se izmenilo. Nova generacija poseduje nešto naročito — sve to silovite demonstracije za mir... bezobzirnost moje generacije i političara — nešto veoma ohrabrujuće. Ali ja ne znam da li će to spasiti svet. Bio sam u Nemačkoj osam godina, i osam godina gledao sam ponor između mladih Istoka i Zapada. Sa obe strane zida ih uče kako da mrze u želji da spreče svaki pravi kontakt. Dok god ne jurisamo na barikade napetost će rasti iz dana u dan. Noću ne mogu da spavam razmišljajući o tom korejskom Boingu. Nema komunikacije, bukvalno. Nema kontakta, samo pritisak na dugme. U suštini, to je velika opasnost.

● *Ranije je Bog bio taj koji Vas je noću držao budnim.*

To je prošlo. Prestao sam da razmišljam o Bogu pre dvadeset godina. Period filma *Persona* odigrao je u tome ključnu ulogu. Godinama sam sebe mučio pitanjem: ima li Boga? Onda sam dobio to zapaljenje uha. Morao sam na operaciju. Tokom nekoliko časova nisam bio ni živ ni mrtav. Nakon tog iskustva ne mogu se plašiti smrti. Stvari s one strane vidljivog sveta — ili je je to ništa — nisu više važne.

● *Kao i Niče, i Vi sada možete reći: »Bog je mrtav?«*
Ne znam. Možda nikada i nije postojao. Ne znam i nije me briga.

Deo razgovora koji su sa Ingmarom Bergmanom vodili *Frenk van der Linden i B. J. Bertina*: februara 1984. godine, objavljen u kanadskom časopisu *Cinema Canada*, No. 104

Preveo: MIROLJUB STOJANOVIĆ

BERGMAN

- 22 Béranger, Jean: *La grande aventure du cinéma suédois* (Eric Losfeld, ed. Paris: Le Terrain — Vague, 1960)
- 23 Béranger, Jean: »Ingmar Bergman s'interroge: Dieu est-il méchant?« (Arts, Paris/April 18, 1962)
- 24 Bergman, Ingmar: »Interview« (Playboy/June 1964)
- 25 Bergman, Ingmar: »Transcription of his press conference on *Shame*« (Continental Film Review (London)/December, 1967)
- 26 Bergman, Ingrid/Burgess, Alan: *My Story* (New York: Delacorte Press, 1980)
- 27 Bettiini, Gianfranco: »Le radici dell'individualista« (Schermi, No. 29/Januar — Februar, 1961)
- 28 Bettiini, Gianfranco: »Primi piani: Ingmar Bergman« (Rivista del cinematografo, No. 1/Januar, 1961)
- 29 Beyer, Nils: »Ingmar Bergman« (Vecko—Journalen, No. 41 — 1947)
- 30 Björkman, Stig: »Analisi del film« (Cine Forum, No. 14/April, 1962)
- 31 Björnstrand, Tillie: *Inte bara aplåder* (Stockholm: Tidens Förlag, 1975)
- 32 Blackwood, Caroline: »The Mystique of Ingmar Bergman« (Encounter, XVI, No. 91/April, 1961)
- 33 Bodelsen, Anders: »Den svenske filmdigter« (Berlingske Aftenavis/Septembar 25, 1962)
- 34 Boris, Jeans — Bernard/Syr, Gérard: »La nuit des forains« (Films et Documents, No. 127, Fiche)
- 35 Brightman, Carol: »The Word, the Image, and the Silence« (Film Quarterly (Berkeley), Leto 1964)
- 36 Brodal, Jan: »Om Ingmar Bergmans filmer« (Arbeiderbladet, Oslo/Avgust 17, 1936)
- 37 Buchwald, Gunnar: »Intervju med Ingmar Bergman« (Berlingske Tidende/Novembar 20, 1960)
- 38 Bruvenich, Joseph: »Ingmar Bergman à la trace de Dieu« (aRt d'Eglise, No. 113—1960)
- 39 Bruvenich, Joseph: »Ingmar Bergman scrute la vie« (Christliche Kunstblätter, Linz an de Donau/Februar, 1963), Sonderheft Film 63.
- 40 Cole, Alan: »Ingmar Bergman, Movie Magician« (New York Herald Tribune/Oktobar 24 — Novembar 1 — Novembar 8, 1959)
- 41 Collet, Jean: »Rêves de femmes« (Télé-ciné, No. 80/Januar — Februar, 1959) Fiche No. 342.
- 42 Collet, Jean: »Les fraises sauvages« (Télé-ciné, No. 85/Oktobar, 1959) Fiche No. 356.
- 43 Cowie, Peter: »Bergman's *Magic Flute*« (High Fidelity (Great Barrington, Mass.) 25, No. 6/June 1975)
- 44 Cowie, Peter: »The Struggle with the Beyond« (New York Times/Oktobar 26, 1980)
- 45 Donner, Jörn: »Noter till Ingmar Bergman« (Studio 3, Filmens Årsbok 1957, Borgå, 1957)
- 46 Donner, Jörn: »Sylvetki współczesnych realizatorów szwedzkiej« (Kwartalnik Filmowy, No. 3 — 1957)
- 47 Donner, Jörn: »Ingmar Bergmans billede af Sverige« (Politiken/Februar 18, 1962)
- 48 Donner, Jörn: »Kammerspil« (Kosmorama, No. 56/Februar, 1962)
- 49 Donner, Jörn: »Traditionen i svensk film I: Victor Sjöströms »Ingeborg Holm« (Dagens Nyheter/Septembar 4, 1963)
- 50 Odnner, Jörn: »Traditionen i svensk film II: En konstart söker sitt språk« (Dagens Nyheter/Septembar 10, 1963)
- 51 Dor, Etienne: »Le visage« (Télé-ciné, No. 86/Novembar — Decembar, 1959) Fiche 359.
- 52 Durand, Frédéric: »Ingmar Bergman et la littérature suédoise« (Cinéma 60, No. 47/June, 1960)
- 53 Eström, Mauritz: »Ingmar Bergman et hans Värld« (Dagens Nyheter/April 29, 1962)
- 54 Eström, Mauritz: »Ämnet Ingmar Bergman« (Dagens Nyheter/DecEMBAR — I !-)
- 55 Ekland, Thorsten: »40-talistik filmmoralitet« (Biografbladet, No. 1/Leto, 1949)
- 56 Elenberg, Fernando: »Una conversación con Ingmar Bergman« (La Prensa, Buenos Aires/Juli 2, 1961)
- 57 Elmund, Sylvia: »Nattvardsgästerna-en kommentar till Jörn Donner's filmkrönika« (BLM — Bonniers Litterära Magasin, No. 3/Mart, 1963)
- 58 Erikson, Jerker A.: »Ingmar Bermans *Fängelse*« (Nya Pressen/Maj 21, 1953)
- 59 Erikson, Jerker A.: »*Gycklarnas afton*« (Nya Pressen/April 20, 1954)
- 60 Erikson, Jerker A.: »Anemisk teknik« (Nya Pressen/Septembar 17, 1955)
- 61 Erikson, Jerker A.: »Ingmar Bergman analyserad« (Hufvudstadsbladet/Maj 23, 1962)
- 62 Filmklub — Cinéklub, No. 20/Novembar 1959 — Januar, 1960/Spejialno izdanje ciriskog periodičnika posvećeno u celini Bergmanu)
- 63 Fischer, Gunnar: »Sommarlek med Ingmar Bergman« (Biografbladet, No. 2/Leto, 1951)
- 64 Flashback I: Ingmar Bergman, uredili Alberto Tabia, Edgardo Cozarin sky-Buenos Aires: Vaccaro, 1958)
- 65 Fleischer, Frederic: »Early Bergman« (Encore, No. 36/Mart — April, 1962)
- 66 Fleischer, Frederic: »Ants in a Shakeskin« (Sight and Sound (London) Jesen 1965)
- 67 Fogelström, Per — Anders: »Ingmar Bergman« (Folket i Bild, No. 12, 1956)
- 68 Forslund, Bengt: »Präntsonen Ingmar Bergman« (Ord och Bild, No. 10 — 1957)
- 69 Forslund, Bengt: »Bergman and Bergman« (Göteborgs Handels- och Sjöfart stidning/Septembar 23, 1959)
- 70 Forslund, Bengt: »Nåra människan« (Projektio, Helsingfors, No. 4 — 1961)
- 71 Forslund, Bengt: *Victor Sjöström. Hans liv och verk* (Stockholm: Bonniers, 1980)
- 72 Fovez, Elie; AyfRe Amedée: D'Yvoire, Jean: »La Septième Sceau« (Télé-ciné (Paris)/Avgust — Septembar, 1958)
- 73 Gauteur, Claude: »Ingmar Bergman« (Cinéma 58/Paris/Juli-Avgust 1958)
- 74 Gefängnis, Kleine Filmkunstreihe, Heft 22. Göttingen, 1961